

Helyi fizetőeszközök a világban

Tartalom

Bevezetés	2
1. A helyi fizetőeszközök mibenléte.....	3
1.1. A pénzhelyettesítők csoportosítása	3
1.2. Silvio Gesell elmélete	4
2. Történeti példák	6
2.1. Nem értékőrző pénzek	6
2.2. Az osztrák Wörgl-i schilling	7
3. Pénzhelyettesítők a világban: külföldi példák.....	9
3.1. Ithaca óra.....	9
3.2. A svájci WIR	12
3.3. A német Chiemgauer	15
4. Pénzhelyettesítők Magyarországon	19
4.1. Soproni kékfrank	19
4.2. Balatoni korona	20
4.3. Bocskai korona	21
4.4. Alsómocsoládi Rigac	23
5. Összefoglalás	25
Felhasznált szakirodalom	26
Egyéb források.....	27

Bevezetés

Válságokkal terhelt világunkban egyre inkább előtérbe kerülnek a helyi értékek, egyre nagyobb szükség mutatkozik a közösségek tagjainak összefogására, a fenntarthatóságot is szem előtt tartó együttműködésére. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a válságok rádöbbennek az embereket a hivatalos fizetőeszköz sebezhetőségére, és a válságból való kilábalás évei azok, amikor sorra jönnek létre a helyi-regionális pénzhelyettesítők.

Dolgozatomban a helyi fizetőeszközök bemutatására vállalkozom, és arra a kérdésre keresem a választ, hogy létezésüket milyen elmélet alapozza meg, miként működnek, miért tudnak egyáltalán létezni, miért szűnnek meg, mi lehet a sikerül titka. Mindezt konkrét esetekkel szemléltetem, megvizsgálom néhány történelmi példát, bemutatom néhány külföldi helyi pénzhelyettesítőt, majd a 2010 körül bevezetett főbb magyarországi megoldásokat elemzem: a már nem létező Soproni kékfrankot és Balatoni koronát, valamint a jelen sorok írásakor (2022 október) is használatban lévő Bocskai koronát és Alsómocsoládi rigacot.

Munkám négy nagyobb egységből áll. Az első érdemi fejezet az elméleti alapvetésekre, tisztázom a pénzhelyettesítők fogalmát, természetét, kitérek a helyi pénzt létrehozó közösségek fő hivatkozási alapjaként szolgáló, Silvio Gesell által kidolgozott elméletre. A második fejezetben arra mutatok rá, hogy az alternatív, vagyis a hivatalos pénz mellett létező fizetőeszközök nem a modern kor találmányai, léteznek ugyanis történelmi előzmények. A harmadik fejezetben a nemzetközi kitekintésre kerül sor, itt mutatok be három külföldi példát, a svájci WIR-t, a New York állambeli Ithaca órárt, valamint a svájci Chiemgauert. A negyedik fejezetben a 2010-ben forgalomba hozott Soproni kékfrankot, a 2012-ben kibocsátott Balatoni koronát és Bocskai koronát, valamint a 2013-ban újtárra indított és jelenleg is működő Alsómocsoládi rigacot elemzem.

A dolgozatban – stilisztikai megfontolásokból – felváltva használom a helyi pénz, a pénzhelyettesítő, a helyi fizetőeszköz kifejezéseket, értve mindezek alatt a „helyi kötődésű alternatív fizetési eszközöket”, melyek a kibocsátóik szándéka szerint a jegybanki valutát hivatottak kiegészíteni.¹

¹ Lakócai Csaba – Gál Zoltán – Kovács Sándor Zsolt (2018): Helyi kötődésű alternatív fizetőeszközök. Új lehetőségek a lokális pénzügyi szolgáltatások övítésében. Pénzügyi Szemle 2018/4. 480–497. 480. Elérhető: https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/lakocai-kovacs-2018-4-mpdf_20190117140122_28.pdf

1. A helyi fizetőeszközök mibenléte

Helyi fizetőeszközök alatt azokat az egy adott földrajzi helyhez, régióhoz, településhez kötődő alternatív fizetési eszközöket értjük, melyek célja a hivatalos, jegybank által kibocsátott valuta kiegészítése.² Ebben a fejezetben a modern pénzhelyettesítők csoportosítását, a helyi fizetőeszközök létezésének elméleti alapját jelentő, Silvio Gesell által kidolgozott teóriát tekintem át.

1.1.A pénzhelyettesítők csoportosítása

A modernkori pénzhelyettesítőknek az irányadó szakirodalom két fő csoportját különbözteti meg, az egyik csoportot a technikai pénzhelyettesítők, a másikat a közgazdasági pénzhelyettesítők jelentik. Az elsőként említett kategóriába tartozó eszközök elsődleges célja a pénz forgalmieszköz-funkciójának javítása, ezért ezek rendszerint „rövid életűek”, egyetlen tranzakció erejéig van rájuk szükség: amint betöltik a feladatukat, vagyis a fogyasztó a birtokában lévő technikai pénzhelyettesítővel kiegyenlíti az igénybe vett szolgáltatás, megvásárolt áru ellenértékét, a szolgáltató/kereskedő beváltja a jegybank által kibocsátott hivatalos fizetőeszközre. Technikai pénzhelyettesítő például a bankkártya, az üdülési csekk, de úgyszintén ebbe a körbe tartoznak az étkezési és a vásárlási utalványok, az elektronikus pénztárcák, a pontgyűjtő kártyák.³

A közgazdasági pénzhelyettesítők szerepe ennél összetettebb, legfontosabb szerepük a gazdaság szabályozása, éppen ezért forgathatók, átruházhatók korlátlan alkalommal, vagyis meghatározott területen, rendszeren, hálózaton belül bármennyiszer fel lehet fizetésre, vásárlásra használni. A korlátozás – vagyis az, hogy csak meghatározott területen, rendszeren, hálózaton belül érvényesek – az adott körön belül a gazdasági szereplők és a felhasználók (fogyasztók, vásárlók) összekapcsolását, a közöttük bonyolítandó ügyletek számának növelését célozza. A közgazdasági pénzhelyettesítő tehát egyfajta forgalomnövelő, gazdaságélénkítő funkcióval bír – azzal, hogy ilyen hatást csak az adott területen, rendszeren, hálózaton belül lehet várni a használatától. Ebben a kategóriába sorolhatóak – egyebek mellett – a különféle jóváírások, az on-line fizetőeszközök, valamint

² Lakócai et al. (2018) i.m. 480.

³ Lakócai et al. (2018) i.m. 481.; Kun János (2006): A pénzhelyettesítőkről. Budapest: Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete. Elérhető: <https://adoc.pub/queue/a-penzhelyettesitkrl-tanulmany.html>

a helyi pénzek. A közgazdasági pénzhelyettesítők közül a helyi pénzek esetében jut a legnagyobb szerephez az, hogy térben csak korlátozottan használható fel.⁴

A helyi fizetőeszközöknek – Blanc (2011) nyomán – három típusát szokás megkülönböztetni: ezek jellegüket tekintve területi, közösségi, valamint gazdasági tevékenység által meghatározott területre kiterjedő helyi pénzek lehetnek. Blanc rámutat arra is, hogy szigorúan véve csak ez utóbbi típusra alkalmazható a kiegészítő fizetőeszköz (az angol nyelvű szerzőknél: complementary currency) elnevezés, a másik két típusnál jobban kifejezi a lényeget a „helyi és közösségi fizetőeszköz” (local and community currencies) megnevezés. Az már más kérdés, hogy a gyakorlatban tisztán nem igazán találhatók meg e kategóriák, leginkább vegyes jellegűek a forgalomban lévő vagy valaha forgalomban volt helyi fizetőeszközök.⁵

1.2.Silvio Gesell elmélete

Azok, akik helyi fizetőeszköz bevezetését tervezték, bizonyosan tanulmányozták Silvio Gesell munkásságát. Gesell volt ugyanis az, aki az egyik legismertebb, napjainkban is létező helyipénz-rendszer, a svájci WIR megalkotóit inspirálta.

A német-argentin amatőr közgazdász Gesell (1862–1930) abból indult ki, hogy az emberi munka nincsen megfizetve a saját értékén, e kizsákmányolás oka pedig a hivatalos pénz működési anomáliáiban keresendő. 1891-ben publikált közleményében – az államszűdhöz közel került Argentína példájára hivatkozva – amellet érvelt, hogy a pénzrendszer megreformálása útján megvalósítható a szociális állam.⁶ Ehhez első lépésként egy olyan fizetőeszközt kell bevezetni, amely megkönnyíti és meggyorsítja az áruk cseréjét, anélkül azonban, hogy (a szimpla cserekereskedelemhez hasonlóan) megdrágítaná azt. Ugyanis, minél gyorsabban forog a pénz, annál nagyobb a jövedelem-termelő képessége. Azt ugyanakkor meg kell akadályozni, a pénz „álljon”, ezért díjat kell fizettetni a pénz birtokosával arra az időre, amíg a pénz nincsen forgalomban. Mindez együtt a helyi, illetve

⁴ Lakócai et al. (2018) i.m. 481–482.

⁵ Lakócai et al. (2018) i.m. 482.

⁶ Juhász Zita – Varga Imre (2018): A helyi pénz bevezetésének főbb tapasztalatai Magyarországon. Vezetéstudomány XLIX. évf. 2018. 03. szám. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/323744363_A_helyi_penz_bevezetesenek_fobb_tapasztalatai_Magyarorszagon

a regionális gazdaságot fejleszti, erősíti a helyi termelést, ezáltal csökkentve a közösség és azon belül az egyén kitettségét a hivatalos pénzrendszer kiszámíthatatlanságával szemben.⁷

A problémát az jelentheti, hogy az áruval ellentétben a pénz nem romlandó, vagyis a pénz bármeddig állhat, nem veszít az értékéből. A problémát kiküszöbölendő, mesterségesen rontani kell a pénzt, papírpénz esetén bélyeg felragasztásával, bankszámlán tartott pénz esetén negatív kamattal. Mindezzel elérhető a pénz forgalomban tartása, így ugyanis a pénz birtokosai számára nem éri meg a pénz felhalmozása. Végző soron tehát felpörög a gazdaság, és ami a legfőbb pozitívum, az az, hogy a növekedést nem a kamat kényszeríti ki, a kamat ugyanis előbb vagy utóbb, de recesszióhoz vezet.⁸

⁷ Cseh Balázs – Kovács Tamás – Varga József (2020): A Chiemgauer helyi pénz jelenlegi forgásának elemzése a felhasználói tapasztalatok oldaláról. In: Válság és kilábalás: Innovatív megoldások. Konferenciakötet. Soproni Egyetem. 395–402. 396–400. Elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/2279/1/2020_mtu_konf_CsehB-KovacsT-VargaJ.pdf

⁸ Cseh et al. (2020) i.m. 397.

2. Történeti példák

A hivatalost pénzt helyettesítő fizetési eszközök iránti igény legfőképpen a gazdasági válságok, illetve az azokból való kilábalás idején növekszik meg. Ezt az állítást a történeti példák is alátámasztják: a most következő fejezetben ezek közül mutatok be néhányat, részletesebben a bajor Schwanenkircheni Wära elnevezésű szénutalványra, majd az ausztriai Wörgl városában 1932-ben bevezetett pénzhelyettesítőre térek ki.

2.1. *Nem értékőrző pénzek*

A dolgozat későbbi részeiben ismertetésre kerülő pénzhelyettesítők egyik közös sajátossága, hogy – ellentétben a pénzzel – nem őrzik az értéküket, egy bizonyos időn át tartó inaktivitás után (vagyis, ha nem használják), veszítenek az értékükből. Ez bármennyire is archaikus megoldásnak tűnik, valójában nemcsak a középkorra volt jellemző.

Az Angliából Észak-Amerikába kivándorló telepesek egészen a függetlenségi háborúig, 1775-ig nem rendelkeztek hivatalos fizetőeszközzel, ezért vagy az őslakosok fizetési megoldásait vették át (például kagylókat, gyöngyöket cseréltek árukra, szolgáltatásokra) vagy kénytelenek voltak valamiféle pénzhelyettesítőről maguk gondoskodni. Ezt – érthető módon – az angol kormány nem nézte jó szemmel, ezért megtiltotta a saját pénzek használatát, és előírta, hogy a koronát megillető adót aranyban fizetni. A telepesek ugyanakkor nehezen tudtak csak aranyhoz jutni, ez a körülmény pedig tovább fokozta az anyaországgal szemben fennálló feszült helyzetet, egyes elemzők szerint mindez nagyban hozzájárult a függetlenségi háború kitöréséhez.⁹

Egy másik jellegzetes példa a bajorországi Schwanenkirchenben üzemelő bányatársasághoz kötődik. A szénbánya tulajdonosa, miután vállalkozása 1930-ban – nem függetlenül a világgazdasági válság következtében egekbe szökő inflációtól – csődközelbe került, szénjegyekkel (ez volt az úgynevezett wära) fizetett a munkavállalóinak. A wärát az infláció nem érintette, azt rövid időn belül a környékbeli termelők, boltosok is elfogadták, így egyre inkább elterjedt a településen a használata. Schwanenkircheni Wära lényegét tekintve utalvány volt, melyet arra hivatkozással, hogy meg kell fizetni a szén tárolási költségét, minden hónapban érvényesíteni kellett, ennek megtörténtét azzal jelezték,

⁹ Kun (2006) i.m. 12.

hogy egy bélyeget ragasztottak a bankóra. A wära aztán egy idő után beteljesítette eredeti célját, és a felhasználói lánc végén álló személy szemet vásárolt érte. A kezdeményezés népszerűségét jelzi, hogy 1931-ben már kétezer körül alakult azon bajor vállalkozások száma, melyek ugyanilyen elvek mentén bocsátották ki a saját utalványukat. A német központi bank ezt észlelve avatkozott közbe, és megtiltotta a szénjegyek és az ehhez hasonló utalványok kibocsátását.¹⁰

2.2. Az osztrák Wörgl-i schilling

Az ausztriai Wörgl 1932-ben bevezetett pénzhelyettesítőjét a szakirodalom jellemzően úgy tartja számon, mint „az első sikeres helyi pénzt”.¹¹ A település gazdaságát erősen megtépázta az 1929-1933-as gazdasági válság, a polgármester azonban egy 1919-es német példán felbuzdulva kuponok kibocsátásába kezdett, fedezetként pedig az önkormányzat a Raiffeisen helyi fiókjában biztosítékot tett le schillingben. A kuponokkal a helyi közmunkásokat fizette ki, akik azt levásárolhatták a vegyeskereskedésben vagy a helyi adót is befizethették vele.¹²

A wörgli kuponok rendkívül népszerűnek bizonyultak és rövid időn belül felpörgették a város gazdaságát: egy év elteltével már egy síugrósáncot is tudott építeni a korábban pénzügyi nehézségekkel küzdő önkormányzat, 25 százalékkal sikerült csökkenteni a munkanélküliséget, holott az az ország egészét tekintve 14 százalékkal növekedett. A helyi pénz forgási sebessége tizennégyszerese volt a schillingének, a kupon birtokosát a minél gyorsabb elköltésre ösztönözték, ugyanis a fel nem használt bankókat havonta érvényesíteni kellett, meghatározott díj (a névérték egy százada) ellenében.¹³

Az Osztrák Nemzeti Bank ugyanakkor több ízben is aggályainak adott hangot, majd 1933 szeptemberében be is tiltotta a rendszert. A wörgli példa sajátos módon az Amerikai Egyesült Államokban hatott leginkább: az árszínvonal-elméletet kidolgozó amerikai közgazdász, Irving Fisher hasonló szisztéma bevezetését szorgalmazta helyi, regionális szinten. Rooseveltnél tanácsadói alapvetően helyeselték a felvetést, ezzel együtt azonban arra is rámutattak, hogy az alternatív pénzek akár a gazdaság nemkívánatos mértékű

¹⁰ Kun (2006) i.m. 12.

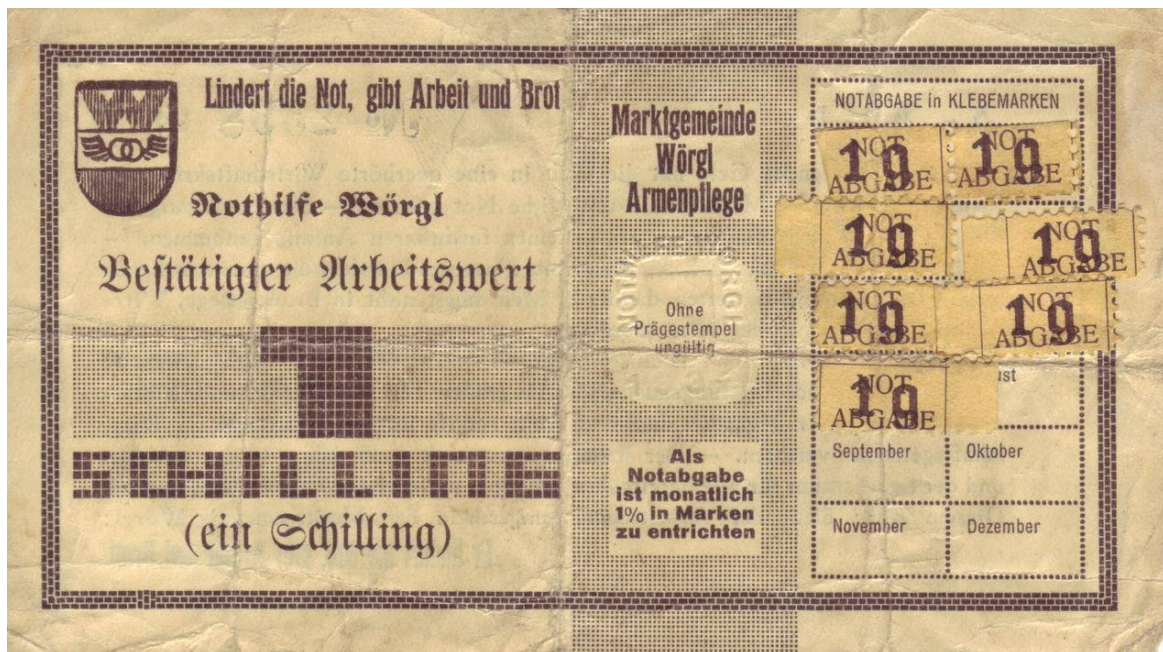
¹¹ Econom.hu (2011): A Wörgl-i példa | Econom.hu. Elérhető: <http://www.econom.hu/a-worgl-i-pelda/>

¹² Econom.hu (2011) i.m.

¹³ Léglér Nikolett – Kovács Tamás – Vágyi Ferenc Róbert (2011): A helyi pénz és az önkormányzat kapcsolata. In: Adóz(z)unk a jövőnek? Modern pénzügyek – Uniós kihívások. Konferenciakötet. Sopron, 2011. 2–3. Elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/1224/1/Legler_Kovacs_Vagy_i_A_helyi_penz_es_az_onkormanyzat_kapcsolata_u.pdf

decentralizálását is előidézhetik. Rooseveltnak ennek hatására 1933-ban a pénzhelyettesítők betiltása mellett foglalt állást.¹⁴

1. ábra: Egy schilling névértékű wörgli utalvány

Forrás: Numista Catalogue¹⁵

¹⁴ Kun (2006) i.m. 13.

¹⁵ Numista Catalogue (n.a.): Schilling - Wörgl - Market Town of Wörgl – Numista. Elérhető: <https://en.numista.com/catalogue/note297058.html>

3. Pénzhelyettesítők a világban: külhoni példák

A helyi fizetőeszköz elismeri az emberi munka értékét, fejleszti a helyi gazdaságot, segít a közösségi összetartozás érzését erősíteni – ilyen és hasonló érvek mentén indultak és indulnak időről időre újabb kezdeményezések egy adott földrajzi területen használható pénzhelyettesítő eszközök létrehozására. Szép számmal találni külföldi példákat, különösképpen az Amerikai Egyesült Államokban bizonyult népszerűnek a gondolat, hogy megfelelő alternatívát kell találni a hivatalos fizetőeszköz mellett. Lényeges már ezen a ponton leszögeznünk, hogy e kezdeményezések nagy része egy-két éven belül elhalt, vagyis sikertörténetről alig néhány esetben beszélhetünk csak.

Ebben a fejezetben az észak-amerikai Ithaca (New York állam) két projektjét (Ithaca óra és ithacai dollár), a németországi Chiemgauert, valamint a svájci WIR-t mutatom be részletesebben.

3.1. *Ithaca óra*

Az Ithaca órát (Ithaca Hours) az Amerikai Egyesült Államok legrégebben létrehozott, egyúttal a leghosszabb ideig működő pénzhelyettesítőjeként tartják számon, habár jelenleg már nincsen forgalomban. A kizárólag Tompkins megye (New York állam) területén használatban volt helyi fizetőeszköz bevezetése az ithacai Paul Glover nevéhez kötődik. Ithacában korábban már létezett egy áru- és szolgáltatáscserén alapuló kereskedelmi rendszer, a LETS (Local Exchange Trading Systems), mely azonban nem bizonyult különösebben sikeresnek. Glover ennek tapasztalatait is felhasználva hozta létre 1991-ben az Ithaca órát és az annak alapját képező szisztémát. Maga az Ithaca óra nyomdai úton előállított jó minőségű papírpénz, melyet a fénymásolást megnehezítő grafikai elemekkel, pecsételt sorszámmal tettek biztonságosabbá, és amelyen az Ithaca Óra Szervezet és később a helyi hitelszövetkezet, az AFCU (Alternatives Federal Credit Union, Alternatív Szövetségi Hitelszövetkezet) elnökének a kézjegye is szerepelt. Az elnevezés abból adódott (Hour), hogy a fedezetet nem az arany vagy bármely más fizetőeszköz jelentette, hanem az emberek egységnyi munkaideje.¹⁶

¹⁶ Botos Barbara (n.a.): Gondolatok a helyi pénzről ithacai szemmel. Elérhető: <http://kornyezetvaltozas.lapunk.hu/gondolatok-a-helyi-penzrol-ithacai-szemmel-i-1077365>

Egy Ithaca óra tíz USA dollárral volt egyenértékű, Glover szerint ugyanis Tompkins megyében nagyjából ennyit fizettek egy átlagos munkásnak óránként. Hat címlet létezett: 1 Ithaca óra, 2 Ithaca óra, valamint fél, negyed, egynolcad és egytized névértékű Ithaca óra. Glover sokáig a saját otthonában irányította a rendszert, az Ithaca Óra Szervezet (Ithaca HOURS Inc.) csak 1998-ban jött létre, ekkortól kezdve felügyelte a helyi pénz működését, látta el az adminisztratív teendőket.¹⁷

2. ábra: Ithaca óra papírpénz elő- és hátlapja

Forrás: kiutak.hu (n.a.)¹⁸

Azok a helyi kereskedők, iparosok, szolgáltatók, magánszemélyek és cégek, akik/amelyek úgy döntöttek, hogy elfogadják az Ithaca órát, online regisztráltathatták

¹⁷ Lepes-valtas.hu (2020): Rigac kiterjesztésének lehetőségei. Helyzetelemzés. Millefolium Stratégia Kft. 2018. december. Elérhető: http://lepes-valtas.hu/wp-content/uploads/2020/04/rigac_helyzetelemz%C3%A9s_final.pdf

¹⁸ Kiutak.hu (n.a.): <https://kiutak.hu/linkek/dr-botos-barbara-gondolatok-a-helyi-penzrol-ithacai-szemmel/>

magukat a szervezet honlapján, és ezzel együtt USA dollár fejében vásárolhattak tetszés szerinti értékben pénzhelyettesítőt. A csatlakozott vállalkozások listáját (mely a 2000-es évek elején már mintegy ötszáz nevet tartalmazott), illetve azt, hogy hány százalékban fogadják el az Ithaca órát, éves rendszerességgel nyomtatott formában is megjelentették.

Az Ithaca órához nemcsak vásárlás, hanem kölcsön útján is hozzá lehetett jutni, az Ithaca Óra Szervezet ugyanis kamatmentes hitelt nyújtott a kezdő helyi cégeknek. Maximum 5 000 Ithaca óra – vagyis 50 ezer USD értékű – kölcsönhöz lehetett így jutni, egy éves futamidővel, ennek feltétele az volt, hogy a hitelfelvevő a kapott összeget hat hónapon belül a vállalkozásába forgatja, a kölcsönt pedig Ithaca órában fizeti vissza. Az Ithaca óra ezen kívül úgy is bekerülhetett a helyi gazdaságba, hogy a szervezet adományt vagy pályázati úton elnyerhető támogatást nyújtott iskoláknak, civil szervezeteknek. A kölcsön, illetve a pályázati pénzek odaítélésénél fő szempont volt, hogy a jelentkező minél változatosabb módokon tervezze elkölteni a kapott összeget, ezzel is hozzájárulva a helyi fizetőeszköz népszerűsítéséhez.

Működésének 18 éve alatt az Ithaca óra mintegy 120 ezer USA dollár értékben került forgalomba. A 2000-es években már a helyi egészségügyi intézmények, kórházak, biztosítási és ingatlanügynökök is elfogadták az Ithaca órát, és a munkavállalók is kérhették a munkabérük meghatározott hányadát a helyi pénzben. Mindezekon felül a fentebb már említett AFCU azzal is igyekezett erősíteni a rendszert, hogy Ithaca órában lehetett törleszteni az általa folyósított hitel 5 százalékát, valamint a hiteligenylési díj teljes összegét.

Az AFCU szerepe nem merült ki ennyiben, ugyanis az Ithaca Óra Szervezet a kibocsátott pénzhelyettesítő, valamint a csatlakozási díjak USA dollárban befolyt ellenértékét az AFCU-nál vezetett – kamatozó – betéti számláján tartotta, illetve a forgalomba nem kerülő papírpénzeket is a hitelszövetkezethél helyezte letétbe.

Minden, részben vagy egészben Ithaca órában megszerzett bevétel, jövedelem a szövetségi szabályok szerint adóköteles volt. Az Ithaca órát visszaváltani, USA dollárra cserélni nem lehetett, ezzel is a forgalom élénkítését célozták.¹⁹ Jó eséllyel ez a korlátozás is közrejátszott abban, hogy a projekt 2014-re kifulladt. Egyre inkább növekedett azon vállalkozások száma, melyekhez nagy mennyiségű Ithaca óra került, de azt elkölteni nem tudták. Eközben több, a fogyasztók körében népszerű kereskedő is úgy döntött, hogy csak minimális mértékben fogad el Ithaca órát, így például szövetkezeti formában működő

¹⁹ Botos (n.a.) i.m.

GreenStar élelmiszer-kereskedelmi lánc üzleteiben a vevő 20 dolláronként csak egynegyed Ithakai órát használhatott fel, így a pénzhelyettesítő kezdett kupon jelleget ölteni.²⁰

Az AFCU hitelszövetkezet sem járt jól, mert a munkavállalók Ithaca órában kezdték el törleszteni a hiteleiket, de egyre kevesebben akartak Ithaca órában felvenni kölcsönt. A hitelszövetkezet végül 15 ezer dollár értékű Ithaca órát adott vissza az Ithaca Óra Szervezetnek, további 15 ezer dollárnyi bankjegy azonban „bentragadt”. Időközben Glover is kivonult a szervezet életéből és más projekteknek szentelte a figyelmét, majd Philadelphiába költözött; a helyiek szerint az alapító lelkesedése nélkül az Ithaca óra nem volt működőképes.

Kevéssel később Glover követői felismerték, hogy helyi pénzre ugyan szükség van, de a jövő a digitális megoldásoké. 2015 augusztusában vezették be Ithacában és környékén az IthaCash elnevezésű fizetési rendszert és ehhez kapcsolódóan az ithacai dollárt (jelölése: i\$). Az ithacai dollár egyenértékű volt egy USA dollárral, emellett konvertibilis, USA dollárra visszaváltható. A fizetés digitálisan történt: az IthaCash számlával rendelkező vevő egy szöveges üzenetben hagyta jóvá a tranzakció megtörténtét és a vásárlás, szolgáltatás ellenértéke automatikusan levonásra került a számlájáról.²¹ Az ithacai dollár sem bizonyult hosszú életűnek, 2017 elején érdeklődés hiányában megszűnt az IthaCash működése.²²

3.2.A svájci WIR

A napjainkban is létező svájci pénzhelyettesítőt, a WIR-t 1934-ben, a nagy gazdasági világválság hatásait enyhítendő vezették be a WIR Wirtschaftsring-Genossenschaft (magyarul: WIR Gazdasági Gyűrű Szövetkezet) keretein belül. A szövetkezet alapítói – élükön Paul Enz és Werner Zimmermann – Silvio Gesell „szabad pénz” elméletéből kiindulva egy olyan pénzügyi rendszert kívántak létrehozni, mely nem ismeri a kamatot, és amelyben egy semleges fizetőeszköz – kizárva minden spekulációt, vagyonfelhalmozást – tisztán csereeszközként funkcionál.²³ A rendszer a kölcsönös segítségnyújtás eszményén

²⁰ Meckley, Faith/TheIthacan.org (2015): New local currency offers Ithaca another alternative | The Ithacan. Elérhető: <https://theithacan.org/news/new-local-currency-offers-ithaca-another-alternative-currency/>

²¹ Nathanson, Rebecca/Progressive.org (2016): Who Needs Money? Alternative Currencies Create Ways to Build Community and Keep Things Local - Progressive.org. Elérhető: <https://progressive.org/magazine/needs-money-alternative-currencies-create-ways-build-community-keep-things-local/>

²² Az Ithacash közösségi felületein (Facebook, Twitter) az utolsó bejegyzések 2017 februárjában születtek.

²³ Lepes-valtas.hu (2020) i.m.

alapult, a cél – miként azt az alapszabály is kiemelte – a helyi ipar fellendítése, a vállalkozások támogatása, minél több munkalehetőség teremtése.²⁴

A szövetkezet tagsága néhány év alatt másfélezerre nőtt, 1936-ban pedig a Svájci Bankfelügyelet hivatalos bankként ismerte el. Forgalma az 1990-es évek elejéig folyamatosan növekedett, 1964-ben elérte a százmillió, az 1980-as évek derekán a 2 milliárd svájci frankot. Az 1991-es megtorpanást követő két évtizedben négy esetben is tőkeemelést voltak kénytelenek végrehajtani. 1998-ban teljes arculatváltáson esett át a szövetkezet, felvették hivatalosan is – a szövetkezeti forma változatlanul hagyása mellett – a „WIR Bank” nevet. Kezdetben csak kis- és középvállalkozások voltak az ügyfelek, 2000-ben ez változott, és immár nagyvállalatok és magánszemélyek is igénybe vehetik a banki szolgáltatásokat. A szövetkezeti tagság egészen 2004-ig kizárólag magánszemélyekből állt, ekkortól valamennyi ügyfél számára lehetővé tették a részjegy vásárlását.²⁵

Az ezredforduló további újdonságot is hozott, korábban ugyanis a szövetkezet csak CHW-ben nyújtott hitelt, 2000 óta azonban svájci frankban is hitelez, olyannyira, hogy immár meghaladja a CHF-ben nyilvántartott hitelállomány a CHW-ben nyilvántartottét.²⁶

A CHW fizikai valójában, bankjegyként nem, kizárólag számlapénz formában létezik. Azt, hogy a CHW ne inflálódjon gyorsabban, mint a hivatalos fizetőeszköz, azzal érik el, hogy a partnerek nem fogadnak el egymástól több CHW-t annál, mint amennyit tovább tudnak adni, ezért is a forgalom jelentősebb hányadát svájci frankban számolják el.²⁷

Dinamikusan növekszik a partnerek száma, az érdeklődők a WIR Market honlapján kereshetnek a CHW-t elfogadó vállalkozások, szolgáltatók között, az új elfogadóhelyekről pedig a havonta megjelenő hírújság is tájékoztat. A rendszerhez csatlakozás kezdő vállalkozások esetében egy jó eszköz lehet arra, hogy megismertessék magukat, bővítsék az ügyfélkörüket. Gyakorta előfordul pályázatoknál, hogy a hasonló ajánlatot tevők közül azokat részesítik előnyben, akik nagyobb százalékban fogadnak el WIR-t. Számos olyan partner is van, akinél a szolgáltatás, a megvásárolt termék ellenértékét akár 100 százalékban is WIR-ben lehet megfizetni.²⁸

²⁴ WIR Magazin (1994): 60 Years of the WIR Economic Circle Cooperative. Origins and Ideology of the Wirtschaftsring. Elérhető: <http://projects.exeter.ac.uk/RDavies/arian/wir.html>

²⁵ Lepas-valtas.hu (2020) i.m.

²⁶ Kun (2006) i.m. 14.

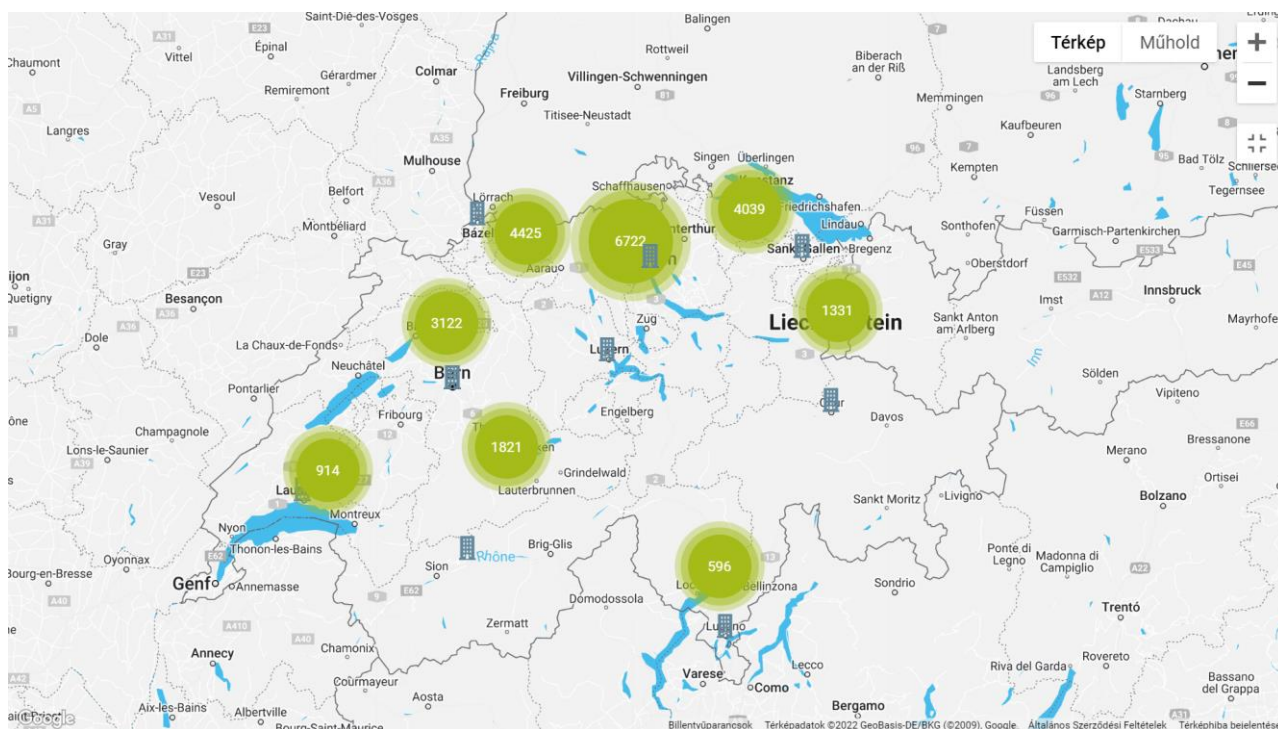
²⁷ Kolossa Katalin (2013): Ez lenne a gazdaságélénkítés csodaszere? - Piac&Profit. Elérhető: <https://piacesprofit.hu/cikkek/gazdasag/ez-lenne-a-gazdasagelenkites-csodaszere.html>

²⁸ Bank WIR (2022): WIR Teilnehmer finden - WIRmarket. Elérhető: <https://wirmarket.wir.ch/de/members/list/?page=1&resultAmount=25>

A WIR nem titkoltan a helyi gazdaság élénkítését szolgálja, amihez még az is hozzájárul, hogy a WIR Bank igen kedvező kondíciókkal nyújt hitelt a partnereknek. 1952-ben ugyan szakítottak Silvio Gesell „szabad pénz” elméletével, megnyitva ezáltal a kamatok előtt, ám az alkalmazott kamat rendkívül alacsony (1–2 százalék), a 250 ezer WIR-t el nem érő hitelek esetén nincs biztosítékadási kötelezettség, mindezek mellett pedig a tőkét WIR-ben kell visszafizetni és csak a kamatot kell svájci frankban törleszteni.²⁹

A WIR Bank székhelye jelenleg Baselben található, a baseli központ mellett hat bankfiókjával (Bern, Lausanne, Lugano, Luzern, Sankt Gallen, valamint Zürich) és két kirendeltségével (Chur és Siders/Sierre) lefedi az ország egész területét. Alkalmazottainak száma 271 (2018-as adat).³⁰

3. ábra: A svájci WIR Bank hálózata (a szürke épületek a bankfiókokat és a kirendeltségeket jelzik, a zöld körök a partnerek számát mutatják)

Forrás: <https://wirmarket.wir.ch/fr/members/map>³¹

²⁹ Székely Csaba (2010): Komplementer pénz és a helyi gazdaságélénkítés. Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar. Gazdaság és Társadalom. Elérhető: https://www.consulting-agentur.ch/images/PDF/Komplementer_penz_es_a_helyi_gazdasag_elenkitesi.pdf

³⁰ Allnews.ch (2018): WIR Bank relève son dividende suite aux bons résultats | Allnews. Elérhető: <https://www.allnews.ch/content/corporate/wir-bank-rel%C3%A8ve-son-dividende-suite-aux-bons-r%C3%A9sultats>

³¹ Wirmarket.wir.cc (2022): Trouver des participants WIR - Carte - WIRmarket. Elérhető: <https://wirmarket.wir.ch/fr/members/map/>

A WIR-nek alapításkor mindössze tizenhat tagja volt, napjainkra ez a szám 62 ezerre nőtt. A bank a 2018-as pénzügyi évben 16,5 millió svájci frank nettó nyereséget realizált, a szolgáltatások után járó jutalékból származó bevétel 31,4 millió svájci frank volt, a kereskedési műveletekből származó bevétele az egy évvel korábbihoz képest a duplájára nőtt, elérve így a 16,5 millió svájci frankot. A kamatelszámolási tevékenységből befolyó bevétel 57,5 svájci frankra emelkedett, a jelzáloghitelek volumene elérte a 3,8 milliárd svájci frankot.³²

3.3.4 német Chiemgauer

Németországban a 2008-as globális pénzügyi válság hatására nőtt meg az érdeklődés a pénzhelyettesítők iránt, 2013-ban például huszonnyolc működő helyi pénzt tartottak nyilván, a bevezetés előtt álló projektek száma ugyanebben az évben harminchét volt. A legnagyobb sikert elérő helyi fizetőeszköz azonban kétségkívül a Chiemgauer, mely valamivel korábban, 2002-ben jelent meg. Szellemi atyja a bajorországi Prien am Chiemsee városának Waldorf középiskolájában tanító, egyébként közgazdasági végzettséggel rendelkező Christian Gelleri, aki a diákjaival indított el egy projektet az iskolai tornaterem felújítási költségeinek előteremtésére: utalványokat terveztek és nyomtattak, az utalványok első vásárlói jobbára a tanulók szülei, illetve az általuk üzemeltetett vállalkozások közül kerültek ki.³³

A Chiemgauer vállalt célja a munkahelyteremtés; a helyi gazdaság fellendítése; a helyi termékek, szolgáltatások népszerűsítése; az oktatási, kulturális, környezetvédelmi tevékenységek támogatása; a civil szervezetek működésének előmozdítása; a közösségépítés, a lakosság és a helyi vállalkozók közötti emberi kapcsolatok építése; a fenntarthatóság, a biogazdálkodás, a megújuló erőforrások használatának előmozdítása.³⁴

2006-ban a felhasználók száma 1735, 2010-ben 3049, 2015-ben 3922 volt, és ezek az adatok nem arra utalnak, hogy intenzíven növekedne a Chiemgauer népszerűsége. Ezt támasztja alá az az adatsor is, mely szerint az elfogadóhelyek száma 2010 után csökkenésnek indult (2006-ban 540, 2010-ben 602, 2015-ben 561), a 2022 januári adatok pedig határozott visszaesést mutatnak (a 2022. január 23-i állapot szerint a felhasználók száma 3766, az

³² Allnews.ch (2018): WIR Bank relève son dividende suite aux bons résultats | Allnews. Elérhető: <https://www.allnews.ch/content/corporate/wir-bank-rel%C3%A8ve-son-dividende-suite-aux-bons-r%C3%A9sultats>

³³ Gelleri, Christian (2009): Chiemgauer Regiomoney: Theory and Practice of a Currency. International Journal of Community Currency Research. 13: 61–75. Elérhető: <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/05/ijccrvol132009pp61-75gelleri.pdf>

³⁴ Gelleri (2009) i.m. 65.

elfogadóhelyek száma 416 volt). A statisztikák értékelésekor figyelembe kell venni azt is, hogy jelenleg már nemcsak Prien városában, hanem más környékbeli településeken, összesen tíz városban fogadják el a pénzhelyettesítőt.³⁵ Magyar kutatók 2012-ben helyi lakosokat interjúvoltak meg, és arra a következtetésre jutottak, hogy a Chiemgauert a magánszemélyek kevésbé használják, inkább a vállalkozók mutatnak iránta érdeklődést. Ugyanakkor ez az érdeklődés is meglehetősen visszafogott, ennek hátterében leginkább az áll, hogy a vállalkozók szerint a Chiemgauer nem képes a kibocsátók által ígért célok megvalósítására, így nem igazán járul hozzá a helyi gazdaság fellendítéséhez, a cégek közötti összefogás és együttműködés kiterjesztéséhez, sem a környezetbarát szemléletmód erősítéséhez.³⁶

2006-ban a modernizálás jegyében bevezették a Chiemgauer elektronikus változatát, az „eChiemgauert”. Miként azt a 4. ábra szemlélteti, a Chiemgauer pénzkínálat évről évre dinamikusán növekszik, ezen belül is egyre nagyobb az elektronikus úton bonyolított forgalom (2006-ban még csak 14 százalék volt az eChiemgauer papírkibocsátáshoz viszonyított aránya, 2015-ben azonban már elérte a 79 százalékot ez az érték).³⁷

4. ábra: Chiemgauer pénzkínálat, ezer euróban, 2006, 2010, 2014, 2015 években

³⁵

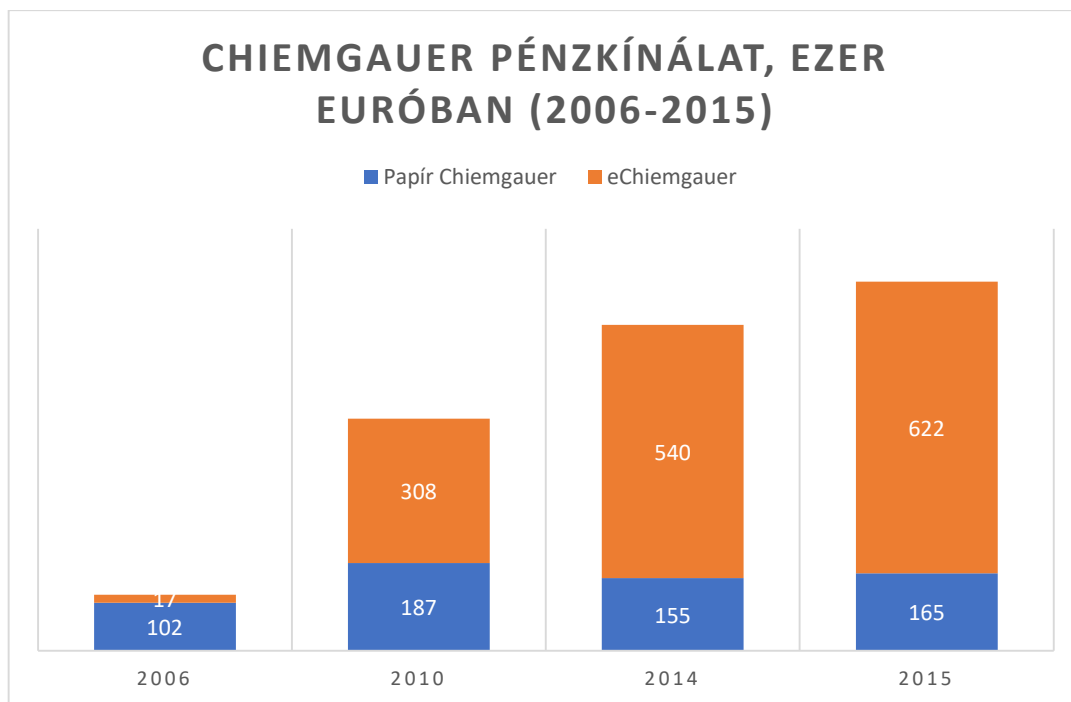
Chiemgauer-Statistik.pdf.

Elérhető:

https://www.chiemgauer.info/fileadmin/user_upload/Dateien_Verein/Chiemgauer-Statistik.pdf

³⁶ Cseh Balázs – Kovács Tamás – Varga József (2020): A Chiemgauer helyi pénz jelenlegi forgásának elemzése a felhasználói tapasztalatok oldaláról. In: Czeglédy Tamás – Resperger Richárd (szerk.) (2020): Válság és kilábalás. Innovatív megoldások. Konferenciakötet. Soproni Egyetem. 395–402. 399. Elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/2279/1/2020_mtu_konf_CsehB-KovacsT-VargaJ.pdf

³⁷ Lepes-valtas.hu (2020) i.m. Lepes-valtas.hu (2020) i.m.

Saját szerkesztés, forrás:

2006-ban 1,27 millió euró értékben bonyolítottak Chiemgauerben tranzakciót, 2015-ben már 7,6 millió euró volt ez az érték. A non-profit bevételek különösen nagy intenzitással növekedtek a vizsgált években: 2006-ban 16 800 euró, 2015-ben 65 600 euró értékű volt a forgalom. A Chiemgauer – és ez egy lényeges különbség az alapvetően profitorientált svájci WIR-hez képest – elsődlegesen a civil szervezetek, az oktatás, a kultúra terén ér el eredményeket.³⁸

Egy Chiemgauer egy euróval egyenértékű, ám az, aki visszaváltja, 5 százalék felárat köteles fizetni: ebből a szervezet 3 százalékot a felhasználók által meghatározott non-profit szervezetnek utalnak, a maradék 2 százalék pedig az adminisztratív kiadások fedezetéül szolgál. A visszaváltási felár rációja az, hogy a felhasználók inkább a helyi pénzben vásároljanak, de lényeges az is, hogy ne otthon őrizzék a Chiemgauert, hanem minél gyakrabban forgassák vissza a helyi gazdaságba. Erre ösztönöz egyébként a negatív kamat is, ami azt jelenti, hogy a pénzhelyettesítő negyedévente 2 százalékot veszít az értékéből. Amennyiben három hónapnál hosszabb ideig marad a felhasználónál a pénzjegy, akkor a Regio Szociális Szövetkezet egy kis matricát ragaszt rá, csak ezt követően kerülhet újra forgalomba.³⁹

³⁸ Cseh et al. (2020) i.m. 400.

³⁹ Lepes-valtas.hu (2020) i.m.

A Regio Szociális Szövetkezet 2010 óta vállalati mikrohitelkezéssel is foglalkozik, a kkv-k legfeljebb 20 ezer euró értékben juthatnak kamatmentes Chiemgauer-hitelhez, a futamidő 18, maximum 36 hónap. Fedezetre, biztosítékra nincsen szükség, de valamiféle szűrés mégiscsak van: először csak kisebb összegű kölcsönt kap az igénylő, és amennyiben ezt határidőre visszafizeti, jogosulttá válik a nagyobb hitelre is.⁴⁰

⁴⁰ Lepas-valtas.hu (2020) i.m.

4. Pénzhelyettesítők Magyarországon

Azt, hogy a pénzrendszer kiszolgáltatott a világgazdasági, a geopolitikai folyamatoknak, az aktuálpolitikának, a spekulánsoknak és ezeken kívül még számos, az átlagember által nehezen átlátható tényezőnek, emellett pedig érzéketlen a helyi társadalom igényei, érdekei iránt, az ezredforduló utáni Magyarországon is többen felismerték. Egy, a hivatalos fizetőeszköz alternatívájaként szolgáló „pénz” iránti igény jónéhány vállalkozóban, helyi közösségben felmerült, különösen a 2008-as pénzügyi, majd a reálgazdaságra is áttérjedő válság következményeit tapasztalva.⁴¹ A legbátrabbak el is kezdték a terveket kidolgozni – bízva abban, hogy a pénzhelyettesítő „válságállóbá teszi a helyi gazdaságot és közösséget [...], a duális pénzrendszer csökkenti az emberek globális pénzügyi válságokkal szembeni kiszolgáltatottságát”.⁴²

Ebből az időszakból négy jelentős kezdeményezést tart számon a szakirodalom, a 2010-ben útjára indított Soproni kékfrankot, a 2012-ben kibocsátott Balatoni koronát és Bocskai koronát, valamint a 2013-as indulású Alsómocsoládi rigacot. Ezeket a pénzhelyettesítőket mutatom be egyenként ebben a fejezetben, részletesebben pedig a jelenleg is létező Bocskai koronával és Alsómocsoládi rigaccal foglalkozom.

4.1. Soproni kékfrank

A forint pénzhelyettesítőjei közül elsőként a Soproni kékfrankról kell beszélni, időben ugyanis ezt bocsátották ki legkorábban. Perkovácz Tamás soproni vendéglőtulajdonos előbb egy, a saját éttermében is beváltható („HAMI” fantázianévű) melegétel-utalványt hozott forgalomba, majd valamivel később kezdeményezte a HA-MI Összefogunk Európai Szövetkezet létrehozását.⁴³

⁴¹ Hobot Péter (2021): A helyi pénzek kihívások sokaságán segítették át a magyar közösségeket. (G7) Elérhető: <https://g7.hu/vilag/20211226/a-helyi-penzek-kihivasok-sokasagan-segitettek-at-a-magyar-kozossegeket/>

⁴² Kozma Boglárka (2021): Kihívója akadt a forintnak: így tarolnak a helyi pénzek Magyarországon. (penzcentrum.hu) Elérhető: https://www.penzcentrum.hu/gazdasag/20210408/kihivoja-akadt-a-forintnak-igy-tarolnak-a-helyi-penzek-magyarorszagon-1113568?utm_source=penzcentrum&utm_medium=mail&utm_campaign=hirlevel

⁴³ Szalay Zsuzsanna Eszter (2013): Hol terem a kék frank? Lokális pénzformák, közösségi pénzrendszerek. Acta Scientiarum Socialium Universitas Kaposváriensis 38 (2013) 83–90. 86–87. Elérhető: <http://journal.unim-mate.hu/index.php/asc/issue/view/24>

Ez a tömörülés kezdte meg 2009 őszén a Soproni kékfrank forgalmazását, azzal a céllal, hogy az élénkítse a helyi gazdaságot, kultúrát, népszerűsítse a „közösségcentrikus” felfogást.⁴⁴ A projekthez a szellemi megalapozást a Nyugat-Magyarországi Egyetem biztosította, a szövetkezet létrehozása, működtetése pedig a Sopron és Vidéke Ipartestület, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Rajka és Vidéke Takarékszövetkezet kooperációjának volt köszönhető. Eredetileg egy utalványrendszert terveztek létrehozni, lényegében a cafeteria előképét.⁴⁵

A Soproni kékfrank tehát utalvány formáját öltötte, fedezet is volt mögötte, mégpedig az a 16 millió forint, melyet a szövetkezet helyezett el a takarékszövetkezetben. 1 kékfrank (rövidítése: Kfr) 1 forinttal volt egyenértékű. A művészi kivitelű bankók 500, 1000, 2000, 5000, 10 000 és 20 000 Kfr címletűek. A pénzhelyettesítőt azzal igyekeztek forgalomban tartani, hogy a visszaváltandó összeget 0,25 százalék plusz áfa (de minimum 500 forint) visszaváltási járulékkal terhelték.⁴⁶

Az elfogadóhelyek száma hatszáznegyven körül alakult, a legtöbbjük (ötszázötven) soproni vállalkozás volt, de működött – szimpátia alapon – elfogadóhely Zala megyében, Pest megyében, sőt, még Csongrád megyében is, illetve néhány Ausztriában. A szervezők tervezték elektronikus kártya rendszer bevezetését, később pedig a portfólió hitelnyújtással történő bővítését.⁴⁷

Az ambíciózus tervek ellenére a soproni kékfrank sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, az utalvány jelenleg már nincs forgalomban.

4.2. Balatoni korona

A Soproni kékfrank is inspirálta a Balatoni korona megalkotóit: a Veszprémben és további hat környékbeli településen bevezetett pénzhelyettesítőt 2012-ben bocsátotta ki a Kinizsi Bank, valamint az érintett települési önkormányzatok által alapított, a helyi iparkamara támogatását élvező Balatoni Korona Zártkörű Részvénytársaság. A Kékfrankkal ellentétben tehát itt már nem egy magán szervezet, hanem egy, a helyiek által jól ismert pénzintézet és a térség önkormányzatai álltak a háttérben. Ez sem jelentett ugyanakkor garanciát az eredményességre, hiszen az eredeti elképzelést, mely szerint egy év leforgása alatt százmillió forint értékben történik kibocsátás, nem sikerült megvalósítani, és négy év elteltével is csak

⁴⁴ Kékfrank (perkovatz.hu). Elérhető: <https://www.perkovatz.hu/kekfrank>

⁴⁵ Szalay (2013) i.m. 88.

⁴⁶ Lepes-valtas (2020) i.m. 14–15.

⁴⁷ Lepes-valtas (2020) i.m. 15.

10–20 millió korona volt forgalomban. Az elfogadóhelyek száma sem növekedett számottevően, az induláskor kétszáz helyen lehetett e helyi pénzhelyettesítővel fizetni, és 2016 végén is csak 216 ilyen helyet tartottak számon.

A kibocsátáskor 2016. december 31. napjában határozták meg a balatoni korona érvényességi idejét, azzal, hogy ezen időpontot követően nem használhatók az utalványok, a következő sorozat érvényességi idejeként pedig 2021. év végét jelölték meg. A célok – hasonlóan más ilyen jellegű kezdeményezésekhez – nagyratörőek voltak, így a helyi gazdaság fellendítését, a környékbeli vállalkozások, termékek, szolgáltatások megismertetését, népszerűsítését remélték a Balatoni koronától, emellett abban is bíztak, hogy a papírbankó (már csak művészi kialakítása révén is) felkelti a turisták érdeklődését. Az utalványból 500-as, 1000-es, 2000-es, 5000-es, 10 000-es és 20 000-es címletet terveztek. A szisztémát úgy alakították ki, hogy a balatoni koronát az elfogadóhelyek egymástól egy az egyben elfogadhatják, visszaváltás esetén azonban 2 százalék plusz áfa, de legkevesebb 200 forint kezelési költséget vonnak le.⁴⁸

2013 februárjában megalakult – egyfajta érdekképviselőként – a Helyi Pénzek Szövetsége, a Balatoni koronát megálmodó Leitold László, a Soproni kékfrankot menedzselő Perkovátz Tamás, valamint a Bocskai korona szellemi atyja, Horváth Tibor.⁴⁹

2018-ban a balatoni koronáról annyit lehetett tudni, hogy a forgalomban lévő utalványok „volumene nem túl magas”, azonban a Balatoni Korona Zrt.-nek új funkciót szántak: még ebben az évben részvénytársasággá alakították (Veszprém-Balaton 2023 Zrt.), azzal a céllal, hogy továbbfejlessze a 2023-as Európa Kulturális Fővárosa címre (a térséggel együtt) aspiráló Veszprém pályázati anyagát.⁵⁰ Jelen sorok írásakor (2022 október) a balatoni korona már nincs forgalomban.

4.3. Bocskai korona

A Bocskai koronát 2012-ben, a Balatoni korona megjelenése után hozták forgalomba Hajdúnánáson. A projekt célja a fentebb tárgyalt hazai kezdeményezésektől nem tért el: a

⁴⁸ Leitold László – Palkó Sándor László (2013): Közös értékünk: a balatoni korona. Acta Scientiarum Socialium Universitas Kaposváriensis 38 (2013) 91–100. 97–98. Elérhető: <http://journal.unim-mate.hu/index.php/asc/issue/view/24>

⁴⁹ Gazdaság: Soproni kékfrank, balatoni korona - megalakult a Helyi Pénzek Szövetsége | hvg.hu. Elérhető: https://hvg.hu/gazdasag/20130220_Soproni_kekfrank_balatoni_korona_megala

⁵⁰ Vehir.hu (2018): EKF szervezetté alakult a Balatoni Korona Zrt. Elérhető: <https://vehir.hu/cikk/40837-ekf-szervezette-alakult-a-balatoni-korona-zrt>

helyi gazdaságot kívánták fejleszteni, népszerűsíteni a helyi szolgáltatásokat, termékeket a település lakossága körében, mindezekről pedig a foglalkoztatottság növekedését remélték.⁵¹

A Bocskai koronát – mely a soproni kékfrankhoz és a balatoni koronához hasonlóan időben korlátozott érvényességű forgatható utalvány – a Hajdúnánási Holding Zrt. bocsátja ki. Sokáig csak Hajdúnánáson lehetett az utalványt felhasználni, 2016-tól azonban néhány más közeli település is csatlakozott a kezdeményezéshez,⁵² legújabbban pedig Hajdúdorog vált a rendszer részévé.⁵³

A bankók 500-as, 1000-es, 2000-es, 5000-es, 10 000-es és 20 000-es címletűek, a rajtuk található feliratok a magyar mellett (gondolva a turistákra) angol és (tisztelegve a névadó Bocskai István előtt) lengyel nyelvűek. Egy Bocskai korona egy forinttal egyenértékű. Bocskai koronát a kibocsátó hivatalos kirendeltségein lehet vásárolni, emellett több helyi cég is vállalta, hogy a munkavállalóiknak járó juttatásokat részben ilyen utalványban fizeti ki. Az elfogadóhely egyébiránt a pénzhelyettesítővel fizethet a szállítóinak, lényegében bármely helyi vonatkozású kötelezettségét teljesítheti így, legyen szó akár egy másik elfogadóhely felé fennálló tartozásáról vagy éppen a helyi adóról. Vásárlásnál, amennyiben az ellenérték nem éri el a legkisebb címlet, az 500 Bocskai korona értékét, az elfogadóhely forintban adja vissza a különbözetet. Az utalvány visszaváltható, erre az elfogadóhelyeken van lehetőség, visszaváltási jutalék ellenében; e jutalék mértéke annak függvényében alakul, hogy az adott elfogadóhely milyen mértékű kedvezményt nyújt a Bocskai korona elfogadásakor. Maguk az elfogadóhelyek is kérhetik a birtokukba került utalványok forintra váltását a kibocsátótól, jutalék, visszaváltási díj és a költségek felszámítása ellenében.⁵⁴

Az első – 2012-es – kibocsátást 2016-ban, majd a Bocskai korona bevezetésének tizedik évfordulóján, 2022-ben újabb kibocsátás követte. A forgalomba kerülő utalvány-állomány (pontosabban a forintban fennálló fedezet) alakulását szemlélteti az 5. ábra (az adott év december 31-i állapotot alapul véve). Láthatjuk, hogy 2016-ban a korábbi évekhez képest a duplájára nőtt az utalvány-állomány (2015. december 31-én: 26 millió forint, 2016.

⁵¹ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 21.

⁵² Balmazújváros, Vámospércs és Hajdúhadház csatlakozott a rendszerhez, ez utóbbi 2019-ben kivált, a másik két város pedig nem hosszabbította meg a lejárt szerződést.

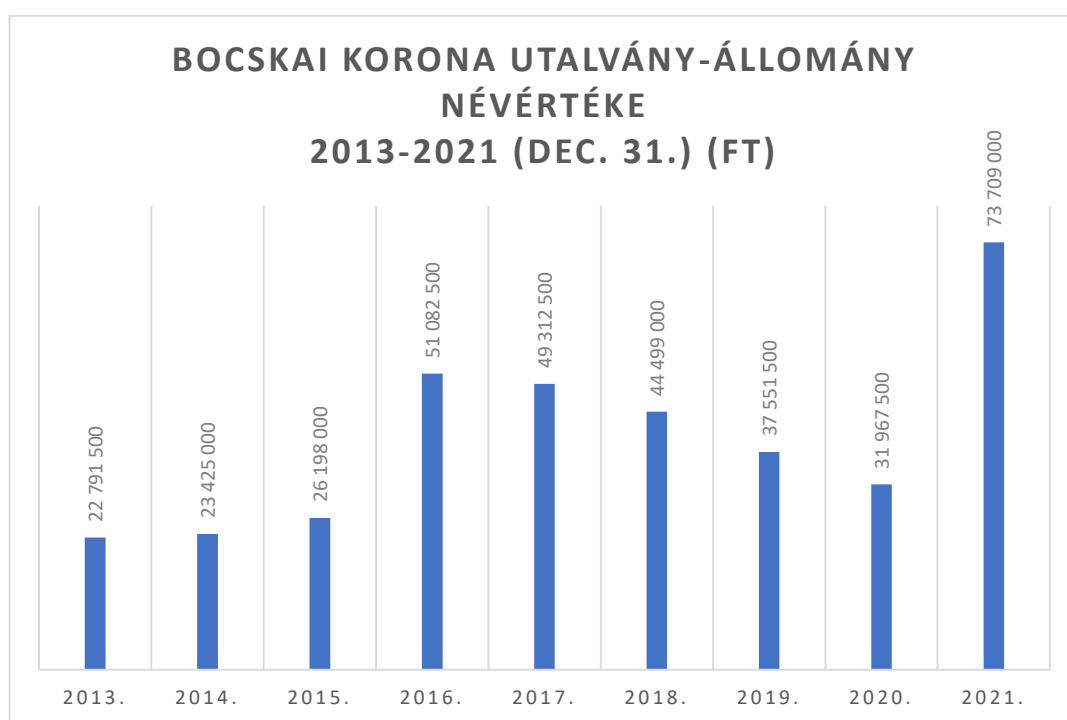
Kozma Boglárka (2021): Kihívója akadt a forintnak: így tarolnak a helyi pénzek Magyarországon. (penzcentrum.hu) Elérhető: https://www.penzcentrum.hu/gazdasag/20210408/kihivoja-akadt-a-forintnak-igy-tarolnak-a-helyi-penzek-magyarorszagon-1113568?utm_source=penzcentrum&utm_medium=mail&utm_campaign=hirlevel

⁵³ Bocskai korona (2022): Bocskai korona - Információk. Elérhető: http://www.bocskaikorona.hu/info_emlekerme.php

⁵⁴ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 22.

december 31-én 51 millió forint volt), majd ezt követte egy (minden bizonnyal a Covid-19 világjárványnak is tulajdonítható) számottevő visszaesés. A 2021-es év a Bocskai korona tízéves fennállásának vitathatatlanul a csúcspontja: december utolsó napján 73,7 millió forint értékű utalvány-állományt tartottak nyilván. A kibocsátók szerint mindez a Bocskai korona sikerét mutatja.⁵⁵

5. ábra: Bocskai korona kibocsátott utalvány fedezete 2013-2021, az év utolsó napján fennálló állapot szerint (forintban)

Saját szerkesztés, forrás: bocskaikorona.hu (2022)⁵⁶

4.4. Alsómocsoládi Rigac

A Rigac a Baranya megyében található, alig háromszáz lelket számláló település, Alsómocsolád helyi pénzhelyettesítője, melyet az önkormányzat 2013. május 1. napján bocsátott ki, egy helyi gazdaságélénkítő projekt keretében. Minden helybéli polgár kapott Rigacot, a gyerekek fejenként 600, a felnőttek fejenként 1600 egységet, összesen 7,5 millió forint értékben. A Rigac bevezetését egy közel fél éves tervezési folyamat előzte meg, példaként leginkább a soproni kékfrank szolgált, a névadásba és a pénzjegy tervezésébe

⁵⁵ Kozma (2021) i.m.

⁵⁶ Bocskaikorona.hu (2022): Bocskai korona - Fedezet. Elérhető: http://www.bocskaikorona.hu/info_fedezet.php

pedig a lakosságot is bevonták, akik az önkormányzat Facebook oldalán szavazhattak, illetve nyilváníthattak véleményt.⁵⁷

Az egykori betyárról, Rigac Jancsiról elnevezett fizetőeszköz legfontosabb célja a település gazdaságának fejlesztése, valamint a közösségépítés: egyfajta edukáló szerepet is betölt, arra hivatott ráébreszteni az embereket, hogy együttműködve, összefogva értéket lehet teremteni, esélyt biztosítva mindenkinek arra, hogy javítson a saját és családja életkörülményein.⁵⁸

A Rigac több jellemzőjét tekintve is különbözik a korábban tárgyalt pénzhelyettesítőtől: csak Alsómocsoládon használható, más településeken nem fogadják el; nem szolgál marketingcélokat; nem szerepel deklarált céljai között a helyi vállalkozások élénkítése (már csak amiatt sem, mert helyi vállalkozás a vegyeskereskedésen és a kocsmán kívül nincs); valójában része a helyi gazdaság fejlesztését szolgáló programnak, olyan szolgáltatások (fünyírás, árokásás stb.) nyújtására ösztönzi a polgárokat, melyek elvégzésére a hivatalos fizetőeszköz (vagyis forint) hiányában igény ugyan lenne, de fizetőképes kereslet nem. A Rigaccal önkormányzati szolgáltatásokért (például szociális munka, ebéd az idősek klubjában, Teleház stb.) is lehet fizetni, helyi adó rendezésére is lehet fordítani, de az önkormányzat is ezzel fizet a részére végzett munkák egy részéért. A Rigacot elfogadják a falu kisboltjában és a kocsmában, a forgalom többi része az önkormányzaton keresztül bonyolódik. Két címlet van, a 2000-es és az 5000-es. Egy Rigac egy forintot ér, visszaváltani azonban nem éri meg, a visszaváltáskor levont kezelési költség ugyanis 20 százalék.⁵⁹

A fentebb már említett gazdaságfejlesztő program keretén belül a helyi lakosok vállalkozás indítására legfeljebb háromszázezer forint összegű kölcsönt kaphatnak az önkormányzattól; a kölcsön egy részét forintban, egy részét Rigacban kapja meg a vállalkozó.⁶⁰

Egy 2017-es, 50 fős mintán felvett felmérés arra a következtetésre jutott, hogy a település lakói általában véve kedvelik a Rigacot, használják is azt, örömmel veszik, ha az elvégzett munkáért Rigacban fizetnek nekik. A megkérdezettek nagy többsége azon a véleményen volt, hogy a Rigac – illetve az azt magában foglaló gazdaságfejlesztési program – érdemi segítséget jelent a lakosok és a település egésze számára.⁶¹

⁵⁷ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 24.

⁵⁸ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 24.

⁵⁹ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 25.

⁶⁰ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 26.

⁶¹ Lepas-valtas.hu (2020) i.m. 36–37.

5. Összefoglalás

A Gesell-i elmélet ismeretében felmerül a kérdés: valóban megoldást jelent a gazdasági rendszer nehézségeire, ingadozásaira a helyi fizetőeszköz? Az a fentiekben ismertetésre került nemzetközi és hazai példák alapján egyértelműen kimondható, hogy a helyi pénzek iránti igény rendszerint a gazdasági válságok idején fogalmazódott meg, a tervezés, bevezetés fázisa pedig a válságból való kilábalás idejére esett. Úgyszintén az is leszögezhető e példák alapján, hogy gazdasági fellendülések idején a helyi közösségek jellemzően nem tartották szükségesnek az alternatív fizetőeszközök bevezetését. Vagyis, a pénzhelyettesítők bevezetése leginkább ott válhat indokolttá, ahol a fejletlen pénzügyi rendszer mellé tartós pénzhiány társul.⁶²

A helyi pénzek előnyei a következőképpen összegezhetők: nem terheli kamat a fizetőeszközt, így kedvező feltételekkel lehet kamatmentes hitelt nyújtani a helyi cégeknek, kezdő vállalkozásoknak; a mesterséges pénzrontásból a kibocsátó bevételre tehet szert; a helyi pénz használata a helyi értékekre irányíthatja a figyelmet, legyen szó tájjellegű termékekről, az adott település specialitásairól stb.; a helyi pénznek közösségépítő szerep is tulajdonítható.

Ami a negatívumokat illeti, az alábbiakat emelhetjük ki: erodálja a hivatalos valutába, illetve a jegybankba vetett bizalmat; helyi szinten gyengíti a kereskedelmi bankok pozícióját, kamatnyereségtől fosztja meg őket; a jogi szabályozás, valamint az adóztatás kérdése problematikus lehet; kell, hogy álljon a háttérben egy lelkes szervező, aki igazán magáénak érzi az ügyet, ha ilyen személy nincs, a kezdeményezés gyorsan elhalhat; meg kell kedveltetni a helyi lakosokkal a pénzhelyettesítőt, márpedig ez hosszadalmas és nehézkes folyamat lehet.

⁶² Juhász – Varga (2018) i.m. 20.

Felhasznált szakirodalom

- 1) Botos Barbara (n.a.): Gondolatok a helyi pénzről ithacai szemmel. Elérhető: <http://kornyezetvaltozas.lapunk.hu/gondolatok-a-helyi-penzrol-ithacai-szemmel-i-1077365>
- 2) Cseh Balázs – Kovács Tamás – Varga József (2020): A Chiemgauer helyi pénz jelenlegi forgásának elemzése a felhasználói tapasztalatok oldaláról. In: Válság és kilábalás: Innovatív megoldások. Konferenciakötet. Soproni Egyetem. 395–402. Elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/2279/1/2020_mtu_konf_CsehB-KovacsT-VargaJ.pdf
- 3) Gelleri, Christian (2009): Chiemgauer Regiomoney: Theory and Practice of a Currency. International Journal of Community Currency Research. 13: 61–75. Elérhető: <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/05/ijccrvol132009pp61-75gelleri.pdf>
- 4) Hobot Péter (2021): A helyi pénzek kihívások sokaságán segítettek át a magyar közösségeket. (G7) Elérhető: <https://g7.hu/vilag/20211226/a-helyi-penzek-kihivasok-sokasagan-segitettek-at-a-magyar-kozossegeket/>
- 5) Juhász Zita – Varga Imre (2018): A helyi pénz bevezetésének főbb tapasztalatai Magyarországon. Vezetéstudomány XLIX. évf. 2018. 03. szám. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/323744363_A_helyi_penz_bevezetesenek_fobb_tapasztalatai_Magyarorszagon
- 6) Kolossa Katalin (2013): Ez lenne a gazdaságélénkítés csodaszere? - Piac&Profit. Elérhető: <https://piacesprofit.hu/cikkek/gazdasag/ez-lenne-a-gazdasagelenkites-csodaszere.html>
- 7) Kozma Boglárka (2021): Kihívója akadt a forintnak: így tarolnak a helyi pénzek Magyarországon. (penzcentrum.hu) Elérhető: https://www.penzcentrum.hu/gazdasag/20210408/kihivoja-akadt-a-forintnak-igy-tarolnak-a-helyi-penzek-magyarorszagon-1113568?utm_source=penzcentrum&utm_medium=mail&utm_campaign=hirlevel
- 8) Kun János (2006): A pénzhelyettesítőkről. Budapest: Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete. Elérhető: <https://adoc.pub/queue/a-penzhelyettesitkrl-tanulmany.html>

- 9) Lakócai Csaba – Gál Zoltán – Kovács Sándor Zsolt (2018): Helyi kötődésű alternatív fizetőeszközök. Új lehetőségek a lokális pénzügyi szolgáltatások övítésében. Pénzügyi Szemle 2018/4. 480–497. Elérhető: https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/lakoccai-gal-kovacs-2018-4-mpdf_20190117140122_28.pdf
- 10) Légler Nikoletta – Kovács Tamás – Vágyi Ferenc Róbert (2011): A helyi pénz és az önkormányzat kapcsolata. In: Adóz(z)unk a jövőnek? Modern pénzügyek – Uniós kihívások. Konferenciakötet. Sopron, 2011. Elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/1224/1/Legler_Kovacs_Vagyi_A_helyi_penz_es_az_onkormanyzat_kapcsolata_u.pdf
- 11) Leitold László – Palkó Sándor László (2013): Közös értékünk: a balatoni korona. Acta Scientiarum Socialium Universitas Kaposváriensis 38 (2013) 91–100. 97–98. Elérhető: <http://journal.uni-mate.hu/index.php/asc/issue/view/24>
- 12) Meckley, Faith/TheIthacan.org (2015): New local currency offers Ithaca another alternative | The Ithacan. Elérhető: <https://theithacan.org/news/new-local-currency-offers-ithaca-another-alternative-currency/>
- 13) Nathanson, Rebecca/Progressive.org (2016): Who Needs Money? Alternative Currencies Create Ways to Build Community and Keep Things Local - Progressive.org. Elérhető: <https://progressive.org/magazine/needs-money-alternative-currencies-create-ways-build-community-keep-things-local/>
- 14) Szalay Zsuzsanna Eszter (2013): Hol terem a kék frank? Lokális pénzformák, közösségi pénzrendszerek. Acta Scientiarum Socialium Universitas Kaposváriensis 38 (2013) 83–90. Elérhető: <http://journal.uni-mate.hu/index.php/asc/issue/view/24>
- 15) Székely Csaba (2010): Komplementer pénz és a helyi gazdaságélénkítés. Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar. Gazdaság és Társadalom. Elérhető: https://www.consulting-agentur.ch/images/PDF/Komplementer_penz_es_a_helyi_gazdasag_elenkitesi.pdf

Egyéb források

- 16) Allnews.ch (2018): WIR Bank relève son dividende suite aux bons résultats | Allnews. Elérhető: <https://www.allnews.ch/content/corporate/wir-bank-rel%C3%A8ve-son-dividende-suite-aux-bons-r%C3%A9sultats>

- 17) Bank WIR (2022): WIR Teilnehmer finden - WIRmarket. Elérhető:
<https://wirmarket.wir.ch/de/members/list/?page=1&resultAmount=25>
- 18) Bocskai korona.hu (2022): Bocskai korona - Információk. Elérhető:
http://www.bocskaikorona.hu/info_emlekerme.php
- 19) Bocskai korona.hu (2022): Bocskai korona - Fedezet. Elérhető:
http://www.bocskaikorona.hu/info_fedezet.php
Chiemgauer-Statistik.pdf. Elérhető:
https://www.chiemgauer.info/fileadmin/user_upload/Dateien_Verein/Chiemgauer-Statistik.pdf
- 20) Econom.hu (2011): A Wörgl-i példa | Econom.hu. Elérhető:
<http://www.econom.hu/a-worgl-i-pelda/>
- 21) HVG.hu (2013): Soproni kékfrank, balatoni korona - megalakult a Helyi Pénzek Szövetsége | hvg.hu. Elérhető:
https://hvg.hu/gazdasag/20130220_Soproni_kekfrank_balatoni_korona__megala
- 22) Kékfrank (perkovatz.hu). Elérhető: <https://www.perkovatz.hu/kekfrank>
Kiutak.hu (n.a.): <https://kiutak.hu/linkek/dr-botos-barbara-gondolatok-a-helyi-penzrol-ithacai-szemmel/>
- 23) Lepes-valtas.hu (2020): Rigac kiterjesztésének lehetőségei. Helyzetelemzés. Millefolium Stratégia Kft. 2018. december. Elérhető: http://lepes-valtas.hu/wp-content/uploads/2020/04/rigac_helyzetelemz%C3%A9s_final.pdf
- 24) Numista Catalogue (n.a.): Schilling - Worgl - Market Town of Wörgl – Numista. Elérhető: <https://en.numista.com/catalogue/note297058.html>
- 25) Vehir.hu (2018): EKF szervezetté alakult a Balatoni Korona Zrt. Elérhető:
<https://vehir.hu/cikk/40837-ekf-szervezette-alakult-a-balatoni-korona-zrt>
- 26) WIR Magazin (1994): 60 Years of the WIR Economic Circle Cooperative. Origins and Ideology of the Wirtschaftsring. Elérhető:
<http://projects.exeter.ac.uk/RDavies/arian/wir.html>
- 27) WIRmarket.wir.cc (2022): Trouver des participants WIR - Carte - WIRmarket. Elérhető: <https://wirmarket.wir.ch/fr/members/map/>